

**ПАМ'ЯТЬ ПРО МИКОЛУ ПИЛИНСЬКОГО
(ДО 70-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)
ЛЕКСИКОГРАФ, СТИЛІСТ, РЕДАКТОР...**

Понад чверть століття свого наукового життя Микола Миколайович Пилинський присвятив лінгвоукраїністиці: досліджував і створював словники, розробляв питання культури мови, стилістики, історії української літературної мови. У 1977-1987 роках він був редактором збірника «Культура слова». Його монографія «Мовна норма і стиль» засвідчила вагу теоретичних питань культури мови у сучасному мовознавстві, підсумувала напрацювання українських і зарубіжних лінгвістів у цій галузі й виокремила ті засадничі положення, до яких неодмінно звертатимуться наступні покоління дослідників. Формулював ці положення вчений чітко, як визначення у підручниках. Тому й сучасним аспірантам легко шукати відповіді, скажімо, на питання про критерії літературної норми і принципи їх застосування. Виклад автором основних критеріїв нормативності і сьогодні дає поштовх для роздумів над особливостями еволюції української літературної мови, над специфікою стильових норм, що зумовлюють динаміку загальнолітературної норми.

Звертаючись до відомої метафори у формі риторичного питання «мовознавець — це ботанік чи садівник?», М. М. Пилинський обґрунтовував відповідь: «і ботанік, і садівник». Саме з роботою садівника асоціюється культуромовна діяльність, і початки цієї діяльності — у глибинах віків. Про це так пише М. М. Пилинський у праці «Мовна норма і стиль»: «Традиція культури мови, істотним змістом якої є прагнення дати найкращу мовну форму відповідно до висловлених думок, народжується фактично разом з виникненням літератури цією мовою і повністю ніколи не переривається». Звідси випливає наголошена думка про суспільний характер мовної норми, про її власне лінгвістичну і соціально-історичну сутність.

Для сучасної теорії культури мови актуальними є глибокі, насичені великим фактичним матеріалом, розвідки М. М. Пилинського про розмовну і книжну лексику, їх взаємодію в історії літературної мови. Дослідник дивився на словниковий склад української мови як лексиколог, стиліст, лексикограф. Коли читаємо його спостереження про вагу народнорозмовних елементів у сучасній мові порівняно з мовою ХІХ — поч. ХХ ст., відчуваємо наскрізну думку автора: словник це не просто велике зібрання слів, а частина історії літературної мови. Чи не тому дослідник так пильно вивчає характер і практику застосування словникових ілюстрацій. Бо ж за кожною з них відчувається подих минулої доби, особливості індивідуального стилю, врешті, специфіка мовотворчості відомого автора як учасника конкретного мовно-літературного процесу.

Розділи в академічних працях, підручниках, наукових і науково-популярних збірниках, численні статті, мовні поради — такий обшир наукових інтересів М. М. Пилинського. Ось, наприклад, як він дивився на роль стилістичної ремарки у словнику: «Обмеженої «мови» стилістичних ремарок у словнику справді часто не вистачає для правильної і вичерпної характеристики слова, для точного визначення місця варіанта в сучасному літературному вжитку». На перший погляд, це другорядна лексикографічна проблема, а вдумливий лексикограф бачив за нею рух словникового моря, тісне переплетення літературної і діалектної норми, викристалізовування норми національної мови, що вирізняла її з-поміж інших споріднених слов'янських мов. Те саме слово може мати різні ремарки залежно від типу і завдання словника.

Дослідник приділяв чимало уваги лексичній семантиці і словотвору, проектуючи свої спостереження на завдання практичної стилістики. Він тонко відчував стилістичну маркованість у суфіксально-префіксальній будові слова, його синонімічно-антонімічні зв'язки у лексичній системі мови, набуття словом додаткових відтінків значення в конкретній текстовій реалізації.

Як теоретика і практика-лексикографа, його цікавила проблема визначення місця мовотворчості Івана Котляревського і Тараса Шевченка в історії української літературної мови. Тому так детально, скрупульозно він вивчає авторські словники, зосереджуючи увагу

на співвідношенні книжних і народнорозмовних елементів у творах класиків української літератури. І цілком слушно, спираючись на дослідження попередників, він робить висновок про те, що до появи творів І. Котляревського *«загальноукраїнський інтердіалект безперечно існував віддавна у вигляді розмовно-побутової мови і народнопоетичної творчості, поступово проникаючи до давньої літературної мови і докорінно її змінюючи»* (збірник «Слово і труд», К., 1976, с 106). Невелика стаття М. М. Пилинського, вміщена в названому збірнику і присвячена мовностилістичному аналізу прозових текстів Тараса Шевченка («Передмова» до поеми «Гайдамаки», «Панове субскрибенти!», «Передмова» до «Кобзаря» 1847 р.), варта розлогих монографій. Автор зумів переконливо показати, як формувався тогочасний публіцистичний стиль, як шліфувалися мовні засоби для презентації різних жанрів української літератури. Знаходимо тут цікаві міркування про явище мовної стилізації, про індивідуальне творче бачення письменниками шляхів розвитку поліфункціональної літературної мови, про роль художнього стилю в утвердженні норм нової літературної мови.

Науковим розвідкам М. М. Пилинського властивий прозорий, ясний стиль викладу. Мабуть, багаторічна редакторська практика привчала до простоти, зрозумілості, дохідливості висловленої думки, тобто автор завжди думав про читача. Він був багатогранною людиною: був залюблений у Київ, його архітектурні пам'ятки, любив подорожувати, умів гарно читати вірші, знав добре зарубіжну літературу, тонко відчував стиль перекладу. Як вдумливий лінгвіст, Микола Миколайович помічав ледь помітні тенденції в динаміці сучасної літературної норми. Публікуючи наукові розвідки в зарубіжних виданнях, М. М. Пилинський забезпечував поширення знань про україністику, про актуальні питання культури української мови на тлі загальнославистичної проблематики, у контексті мов європейського ареалу.

Світлана Єрмоленко